

ՓԵՂԱՐԻՔԻՍՏԱԿԵՆ ՀԱՐՑԵՐ

Ակներեւ դարցած ախուր իրողութիւն մ'է, թէ Հայերս , գեղարւեստները առհասարակ՝ եւ նկարչութիւնն ու քանդակագործութիւնը մասնաւորապէս չենք քաջալերած իր արժանիքին համեմատ, չենք ուղած տեսնել այն անհրճելիօրէն բարեբար , կրթիչ եւ ազնւացնող դերը , որ կատարած է եւրոպական քաղաքակրթական գործին մէջ՝ եւ կատարում է դեռ :

Անշուշտ այդ երեւոյթը իր բազմատեսակ պատճառները ունեցած է եւ. ունի . բայց պատճառներէն մէկը զոնէ՝ որուն մինչեւ այսօր այդ հարցերուն վերաբերմամբ ախրող սովորական անտարբերութեամբ անուշադիր ձգուած է՝ այդ նոյնիսկ արուեստագէտներն են եղած , գուցէ եւ ակամայ :

Անշուշտ մենք , Հայերս , չէինք կրնար ունենալ չին Յունաստանի օրէնադիրներու նման Արուեստի ուժը խորապէս ըմբռնող , զայն պաշտամունք մը, կեանքի պահանջներէն մէկը եւ գերադոյն զւարճութիւն մը տարանջատելու , որանք խելացի օրէնքներով պարտաւորիչ ու անբաժան դարձնէին գեղարւեստները մեր ժողովրդի կեանքին միւս արտայայտութիւններէն :

Ընդհակառակը՝ անթիւ անբարեյաջող պայմաններու , վայրենացնող չփումիներու եւ աւելի կենսական մտահոգութիւններու ազդեցութեան տակ ստիպուած ենք եղած անուշադիր ձգել զայն , շունենալ ազգային գեղարուեստ մը . որ կարողանար գոնէ համեմատ տեղ մը գրաւել Արուեստներու պատմութեան մէջ :

Բայց անշուշտ անուշադրութեան եւ մոռացումի դարաշրջաններուն մէջ մեր զգացումները շափաղանց թմրած , բխացած ըլլալու են , նոյն իսկ այս պահուս՝ XXրդ դարու սեմին վրայ՝ դժուարանալու համար ընդունիլ Արուեստները իբր քաղաքակրթական ամենատուժեղ ազդակներէն մէկը , տեսակ մը արհամարհանքի մտեցող անուշադրութեան մատենելով զայն :

Թաւորոնը՝ այդ ժողովրդական-գեղարւեստական գպրոցը՝ մեր մէջ համեմատաբար աւելի ուժեղ համակրութիւն մը պատճառ ըլլալով հանդերձ ցաւալի դրութիւն մը կը ներկայացնէ իր ազգատուութեամբ , մինչդեռ նկարչութիւնը եւ քանդակագործութիւնը դեռ շատ հեռու կը գտնուին բնական պահանջ մը համարուելէ եւ լոկ մօտի կամ եւրոպացիներէն կապէօրէն ընդօրինակած սովորութեամբ մը պատերուն ազնուութիւնը անկեղու ցաւալի եւ սխալ հասկացողութեամբ է որ կերեւին մեր քիչ

մը բարեկեցիկ ու զարգացած համարուող ընտանիքներուն մէջ :

Բայց ահա թէ ո՛ւր արուեստագէտներու հաւաքական գործունէութեան պահանջը անհրաժեշտ կը դառնայ , հասարակութեան օխալ հասկացողութիւնը արմատախիլ ընելու , Խրուեստի իսկական նպատակը եւ ուղղութիւնը բացատրելու եւ վերջապէս աստիճանաբար գեղարուեստները շնոր պահանջ մը դարձնելու համար :

Ընչդէ թէ դժուարին եւ հոգնեցուցիչ գործ մ'է որ բաժին կ'իյնայ հայ արուեստագէտներուն . բայց այդ գործը միմիայն անոնք կրնան կատարել արդիւնաւոր կերպով , եւ այն՝ գուցէ մեծ զոհողութիւններով . բայց ահա թէ ուր հարցը կը դժարանայ :

Անոնք , որոնք կրցած են եւրոպական զարգացումով եւ կատարելագործութեամբ որոշ տեղ մը գրաւել մեր ներկայ շատ համեստ գեղարուեստական հողին վրայ , անոնք , որոնք կրնան վերոյիշեալ տեսակէտով իբր որոշ հեղինակութիւններ բարերար ազդեցութիւն մը գործել մեր մտածելու եղանակին ու հաշակին վրայ , անոնք հեռու կը մնան հայ կեանքէն ու հասարակութենէն՝ ցրւած , եւրոպական մայրաքաղաքներու անկիւնները , գլխի ծառքացած , փորձած , եւ որոնց յաջողութիւններու մասին հազիւ հեռաւոր արձագանք մը երբեմն կուգայ հպիլ հայ հասարակութեան ականջին որուն ծոցէն ելան սաղմայն , եւ ուր անպայման պարսաւոր էին վերադառնալ իբրեւ առաջնորդներ աւերթիչներ :

Գուցէ ինձ ատարկ ի գեղարուեստներու հայրենիք մը չունենալը , որ սակայն իսկապէս գեղեցիկ դարձուածք մ'է միայն , կեսինքի մէջ հակառակ իրականութեամբ մը՝ կտամ յարանման կարգ մը առարկութիւններ , որոնց եզրակացութիւնը սակայն « ետի դատապարտելի աստիճան զարգացումի մը գոյութեան կը յանդի » , եւ որուն փառք անունին տակ կը քողարկինք յօժարակամ :

Ընչդէ թէ գծուար է բաժնուիլ եւրոպական միջավայրէ մը՝ ուր կը հասկնան , կը գնահատեն արուեստագէտի մը արժանիքը՝ եւ ինչաւ հայ հասարակութեան մէջ . ուր առաջին րոպէին ամէն բան խորթ եւ օտար կրնայ թւիլ , ուր գրեթէ ամէն բան պէտք է հիմէն վերաշինել , յղկել , կոկել , եւ որը սակայն աւելի շատ պէտքը ունի իր արժանաւոր զաւակներու խնամքին ու աշխատանքին , քան թէ հանճարներով ու անոնց գլուխ-գործոցներով յղփացած Նւբոպան : « Հայը մեզ չէ գնահատելու , — մեր հասարակութիւնը շատ հեռու է մեզի հասկանալէ » . . . ահա՛ այն բառերը որոնց պատրաստ ենք քաջագանչիւր այցորինակ , առաջարկի մը գիմաց : Բայց չէ՞ որ հասարակութիւնները ինքնաբերաբար չեն զարգացած , չէ՞ որ մինչեւ այսօր Նւբոպայի մէջ անթիւ ցուրցահանդէսներ , հրատարակութիւններ , թանգարաններ , գապարսոսողութիւններ օրը օրին հասարակութեան Հաղորդակից են անուսմ գեղարու-

եւտի կրած 'փոփոխութիւններուն, ձգտումներուն, չէ՞ որ Հայը մեր ներկայ սերունդի արուեստագէտներուն լիովին պիտի գնահատէր, եթէ մեր հայրերը կատարէին հասարակութեան ճաշակի նրապետմի եւ զարգացման գործը, պարտաւ հող մը պատրաստելով յետագայներուն :

Ոչ մի լուսաւոր գաղափար, հասկացողութիւններու բարերար յեղաշրջում առանց զոհողութեան չէ կատարւած . իսկ զոհե՞լ իրենց հանգստութիւնը կամ փառքը, այդ մասին չեն իսկ մտածում մեր ներկայ գեղարւեստական ոյժերը :

Յդած են նկարչութիւնը ընդհանրացնելու, Գեղեցիկի գաղափարը ժողովրդին մէջ ներմուծելու անհատական փորձեր՝ ցուցահանդէսներու ձեւին տակ, որոնք սակայն զանազան պատճառներով քահացուցիչ արդիւնք մը չեն կրցած տալ, եւ որոնց մէջ առաջին տեղը կը գրուէ հաւաքական ոյժերու ապաւորչամբողջութեան մը բացակայումը :

Այստեղ անշուշտ եւ պէտք է նկատի առնել նւթը, որ այնքան կրնայ գրաւիչ ըլլալ հասարակութեան, զայն կանգնեցնել իր առաջ, որքան տն իր օրտին մօտիկ ըլլայ, իր կեանքէն խօսի, իր ցաւերը պատմէ եւ վերջապէս իրեն հարազատ ըլլայ :

Անշուշտ չեմ ուզեր ըսել թէ արուեստագէտը ամբողջ ճաշակին ստրուկ հետեւող մը պէտք է ըլլայ. բայց արուեստագէտի նուրբ ըմբռնումին եւ զգացումներուն գործն է գտնել հասարակութեան ճաշակին առողջ կողմերը, ու զանոնք աւտիճանաբար կադմելով, զարգացընելով տրամադիր եւ ընդունակ դարձնել Արուեստի գերադոյն արտայայտութիւնները ըմբռնելու, թափանցելու :

Սեւ այդ ձեւը մանաւանդ մեր հասարակութեան գեղարւեստական զարգացումի գործին մէջ անխուսափելի պիտի ըլլայ, այլապէս Արուեստը իր այժմեան բարդ ու հակասական ուղղութիւններով մեր հասարակութեան մարտիկ տալու ընդ որ միջոցները վիժելու դաւապարտւած ըլլալուն համար :

Մի եւ նոյն երեւոյթը գեւ կը տեսնենք նոյն իսկ անհամեմատ զարգացած Ներդպայի մէջ, ուր առաւելութիւնը գրեթէ միշտ արւած է եւ կը տրւի սեփական ազգային նկարագրերը, ինքնուրոյնութիւնը պահպանող գործերուն :

Բայց նոյն իսկ վերոյիշեալ ձեւին տակ, արուեստագէտներուն, մամուլին եւ հասարակութեան երիտասարդ, եռանդուն եւ զարգացած մասին միահամուռ գործակցութիւնը անհրաժեշտ պիտի ըլլայ՝ գործը աստիճանաբար եւ յարատեւ կերպով մղելու համար :

Նախապէս ակնարկած՝ գէշ ի նկարչութիւնը կամ քանդակագործութիւնը մասնաւորապէս տիրող՝ անտարբերութիւնը կը չնշառւի նոյն իսկ սա իրողութեան մէջ, որ այս պահուս Հայերս ունենալով կողմասի մէջ թատրոն սկան կոմիտէներ, վարչութիւններ, թատրոնը

քաջալերող ընկերութիւններ, որոնք իրենց չուրջը հաւաքած են ռի-
րողներու եւ համակրողներու սուար թիւ մը . ունինալով անհատներ՝
որոնք ի հարկին պատրաստ են թատրոնի կրած եւ կրելիք վնասները
իրենց սեփական միջոցներով ծածկել, անշուշտ ըմբռնելով տնոր խո-
շոր նշանակութիւնը քաղաքակրթական գործին մէջ . մինչեւ այսօր
ոչ ո՛ր չէ հետաքրքրւած մեր քանի մը համակրելի արւեստագէտներուն
յանգզնօրէն ձեռնարկած ցուցահանդէսներու արտագրած բարոյական
կամ նիւթական արդիւնքով . ոչ ոքի մտքէն չէ անցած այդ տեսակ՝
հասարակական տեսակէտով՝ անպայման օգտակար ձեռնարկութիւն-
ները հովանաւորել եւ քաջալերել, յատկապէս կազմուած մարմին մը
ստեղծումով, որ ձեռք ձեռքի տւած արւեստագէտներու հաւաքական
ոյժի մը հետ, կրնար կազմակերպել յաճախադէպ ցուցահանդէսներ նոյն
իսկ ամենախոշու անկիւններում, եւ որ անշուշտ այդ ձեռնարկութիւն-
ներու կրելիք նիւթական բացը կրնար ծածկել իր տրամադրելիք ֆի-
ջոցներով : Անշուշտ գործունէութեան եւ միջոցներու մանրամասնու-
թիւնները չեն որ անանցանելի պատւար մը կրնան կանգնեցնել . գի-
տակցող հաւաքական ոյժ մը՝ որ նպատակ դնէր այդ գերազանցօրէն
կրթիչ գերը կատարել, ապահովաբար ջերմ համակրութիւն եւ քաջա-
լերութիւն պիտի գտնէր հայ հասարակութեան զարգացումի գործը իր
այլուր ստանալիք պատիւներէն գերադաս համարող արւեստագէտնե-
րէ եւ ըռստմիտ անհատներէ : Երոնք պիտի ուզեն անշուշտ այդ առա-
ւելագէտ գեղեցիկ գործին առաջամարտիկները ըլլալ, գտնէ հայ ար-
ւեստագէտներու ապագայ սերունդին պատրաստելու համար աւելի մը-
շուկւած հող մը, ուր այն ժամանակ ամէն մի սերմ՝ նոյն իսկ գեղար-
ւեստական ամենաբարձր հասկացողութիւններով լեցւած՝ պիտի ծլէր
ու զարգանար, կամաց կամաց տեղ մը գրաւելով ֆաղաքակրթութեան,
Գեղարւեստի պատմութեան մէջ, ինքնուրոյն ու բնորոշ գոյն մը տա-
լով անոր :

Բարիկ

ՀՐ ԱՆԵԱՆԱՔ

